

KNJIŽEVNA POROČILA

Murko M.: Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven. Prag und Heidelberg. C. Winter 1927. Velika osmerka. 184 str.

Ko je M. Murko pred dvajsetimi leti izdal svojo «Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen», je v nje uvodu točno opredelil svoje stališče pri pisanju slovstvene zgodovine: «Eine von kleinlichen Rücksichten freie und das Wesen der Litteratur ins Auge fassende Betrachtung und Darstellung derselben wird sich ... möglichst an die chronologische Reihenfolge und an die Entwicklungsgeschichte der grossen, die Menschheit bewegenden Ideen halten und dabei die Rolle, welche die einzelnen Landschaften bei der Übernahme und Ausbildung derselben spielten, zu bestimmen suchen» (str. IV—V predgovora). Takrat se je knjiga v našem občinstvu veselo pozdravila kot obljava dolgo in željno pričakovane celotne zgodovine južnoslovanskih literatur, v kateri bi naj tudi Slovenci dobili svoje mesto, saj so bili v prvi polovici, kar je popolnoma naravno, komaj omenjeni. Težave, ki tičijo v snovi sami, so zakrivile, da to pričakovanje ni bilo utešeno. Razume se kajpada, da Murko svoje namere ni opustil, ampak da se je trajno pečal ž njo. Bila je srečna misel, da svojih rezultatov ni zaklepal, ampak jih v dveh letnikih praške «Slavie» priobčil. Še srečnejša misel pa je bila, da so se ti prispevki izkopali iz časopisa, ki kroži sicer samo med učenjaki, in izdali v posebni knjigi, ki je dostopna tudi širšim slojem. Dvoje stoletij duševnega življenja med nami se opisuje v nji, in kdor jo pozorno prečita, bo takoj spoznal, kako pomembni sta bili ti dve stoletji za naše duševno lice. Zanimivost snovi in zanimivost prikazovanja dela knjigo lahko čitljivo tudi za nestrokovnjaka, ki bo postal pozoren ob dejstvu, da se v začetku govori o Trubarju, proti koncu pa o ministru drju. A. Korošču, ter ob čitanju sam na sebi doživel spoznanje, da je «Historia vitae magistra».

Knjiga je nekako kronološko nadaljevanje «Zgodovine starejših južnoslovanskih literatur». Ona je obravnavala starejše južnoslovanske literature, ki so imele svojo enotno, skupno vez v cerkvenoslovanskem jeziku in slovstvu, ki ga je ustvaril, ter segala do prihoda Turkov; ta obravnava v glavnem duševno življenje južnih Slovanov v dveh sledečih stoletjih, XVI. in XVII., ki ju označuje s signaturo reformacije in protireformacije. Težava je v tem, da sta ti dve struji direktno vplivali na južne Slovane samo ob zapadnem in južnem robu njihovega teritorija, težava pa tudi v tem, da zeva tukaj prav za prav velika kronološka vrzel. Ne sme se prezreti, da je turški naval razdelil južne Slovane v dva dela, ki sta ostala stoletja ločena in doživela popolnoma različen duševni razvoj, ki se jima še danes pozna. Oni južni Slovani, ki so prišli pod Turke, so ohranili kontinuiteto cerkvenoslovanske literature in so ž njo vred obtičali v srednjem veku, iz katerega so planili neposredno v racijonalizem osemnajstega stoletja, in proti kateremu se je moral boriti še Vuk. Drugi pa so doživeli z ostalim evropskim zapadom renesanco, ki jim je v latinščini dala enoten književni jezik z ostalo Evropo, kot dragoceno dediščino antike pa prinesla intelektualizem in individualizem, kar jih je nazadnje privedlo do zavesti nacijonalne individualnosti. Nujna posledica teh idej je reformacija in kot nje reakcija protireformacija, ki po svoje poskuša na zapadu restavracijo srednjega veka. Nujna posledica tega pa je tudi, da so ideje reformacije in protireformacije tuje in neumljive svetu, ki sam ni doživel renesance. Zato

ta Murkova knjiga ni toliko podajanje zgodovine teh idej pri južnih Slovanih, kakor zgodovina njih praktične aplikacije, težav, s katerimi so se morale boriti, in posledic, ki so, večkrat šele posredno, izhajale iz njih. Marsikaj bi bilo bolj jasno, če bi ta kontinuiteta idej bila bolj vidna, če bi Murko, ki vse to sam dobro ve, vsaj v kratkem uvodu ustvaril idejno zvezo s svojo prvo knjigo. Tako pa je, iz razlogov, ki niso niti vidni, niti se jih ne more človek prav domisliti, skočil kar in medias res, v sredo šestnajstega stoletja.

Te načelne opazke kajpada ne morejo in tudi ne nameravajo zmanjševati izredne vrednosti te Murkove knjige. Knjiga prinaša pregledno sintezo dosedanjih izsledkov, razširjeno z obilnimi prispevki iz lastnih študij pisca in živahno prepleteno z obilico opazk in glos, v katerih bodo posebno začetniki lahko našli premnogo dragocenih pobud za posamezne študije z omejenim in točno določenim ciljem, tako da bo knjiga tudi metodično uvajala v znanstveno delo. Saj polaga glavno vrednost in težo baš na ideje, brez katerih ostanejo vsa imena in letnice samo mrtvo gradivo.

Knjiga obravnava, kar je popolnoma naravno, najprej pomen reformacije pri Slovencih, nato nje literarne posledice pri Hrvatih in Srbih. Obsežnejše je poglavje, prav za prav dvojno, o protireformaciji in nje pomenu za Hrvate, Srbe in Bolgare. Bolj ko ob vodilnih idejah se osredotočuje opisovanje zgodovinskega toka dogodkov ob velikih, sekularnih pojavih mož, kakor so bili n. pr. Trubar, Križanić, Kašić. Jasno stopa v ospredje stoletni razvoj srbohrvaškega književnega jezika, večina zanimanja velja, kar je popolnoma naravno, cerkvi in njenim stremljenjem, ki vedejo do tako — za nas — težko umljivih pojavov, kakor je n. pr. cerkvena toleranca na slovanskem Balkanu ali presenetljivo dejstvo, da prinašajo jezuitje in frančiškani južnim Slovonom pod turškim jarmom pridobitve kultiviranejšega zapada. S knjigami, ki jih ne ovirajo nobene državne meje, prodira zapad na turški Balkan, ž njimi se nadaljuje tradicija južnoslovanskega programa, ki sega nazaj v šestnajsto stoletje. Pozoren čitatelj se ne bo prav nič začudil, ko bo na str. 133. našel imeni Kreka in Korošca, dveh katoliških duhovnikov, ki sta se s katoliškim episkopatom vred izrekla za novo jugoslovansko državo s pravoslavno dinastijo in pretežno pravoslavnim višjim vojaštvom. Tako daje knjiga, ki izhaja iz opisa duševnih razmer med južnimi Slovani v XVI. stoletju, ključ do umevanja pojavov XX. stoletja, ne samo ključ do umevanja teh pojavov, ampak tudi do težav današnjih dni. S tem je samo približno označena njena bogata vsebina; mislečemu človeku — nikakor ni treba, da je strokovnjak slavist — bo odprla pogled v snovanje tvornih sil za našo današnjo duševnost v preteklosti, poleg tega pa mu še odprla aspekte v bodočnost. Pomembnost knjige sega daleč preko ozkega kroga znanstvenikov, ki je o njej doslej — žalibog! — molčal.

V podrobnostih bo seveda treba še mnogo dela — kar ni nobeno čudo ob tako velikem konceptu, ki obsega dvoje pomembnih stoletij, ki sta ne samo do korenin spremenili evropski zapad, ampak tukaj prišli obenem na terén, ki je za njuno mišljenje in njuno delo bil le deloma zrahljan. Kaj bo treba še storiti, je Murko deloma že sam naznačil v zadnjem poglavju, ki podaja nekak znanstveni obračun o dosedanjih delih na tem polju raziskovanja naše preteklosti, obenem pa načrt bodočega dela. Tukaj čaka zgodovinarje južnoslovanskih literatur še posebno poslanstvo. Izvršili ga bodo le tedaj, če se bodo zavedali, da je duh, ki oživlja materijo, da je ideja, ki goni ljudi k delu, da je, kar je v nas dobrega, le plemenita dediščina generacij, ki so se trudile

pred nami. Jugoslovanska literarna zgodovina, ki je le v redkih pojavih bila res na višku, je danes — pri nas pač tudi zaradi ustroja naših univerz in njih izpitnih kategorij — na tem, da bo popolnoma zaostala za metodami in vidiki zapada. Zato je bil že skrajni čas, da se je enkrat zopet oglasil zastopnik dobre stare tradicije: Murkova knjiga bo vsakemu, ki bo hotel globlje prodreti v duševno snovanje preteklih stoletij pri južnih Slovanih, dober in neobhodno potreben mentor.

J. A. G.

France Veber: Idejni temelji slovanskega agrarizma. (Konec.) Četrto poglavje: agrarizem edina historična, psihološka in normativna osnova sociologije, analizira najprej pojem sociologije, ki izvira iz trojne funkcije, katere odgovarjajo na vprašanje, kako socialni pojavi nastajajo in se razvijajo, kakšna je psihologija človeškega socialnega udejstvovanja in končno, po katerih vidikih ali normah se to udejstvovanje vodi. Tako bi imeli tri dele sociologije: historičen, psihološki, in normativen. Le mimogrede omenim, da enaka trilogija velja tudi za pedagogiko; saj je vzgojeslovno delo tudi specifično socialno-kulturno delo, ki ima svojo zgodovino, svojo psihologijo (gojenca in vzgojitelja), pa tudi svojo normativno pedagogiko. Ne gre namreč zgolj za vprašanje, kaj je v bistvu prav za prav vzgoja, ampak tudi kakšna bi n a j bila, dasi sta obe vprašanji v zvezi. Vendar pa iz vzgoje same, kakšna je, še ne sledi nikakor, vsaj z logično nujnostjo ne, kakšna n a j bi bila. Iz te in take biti ne moremo izvajati take in take vrednote. Zgodovina nam more povedati le, kaj je bilo, ne pa, kaj bi naj bilo, prirodne vede pa le to, da pri teh določenih vzrokih nastanejo ti določeni učinki, nikdar pa nam ne povedo, kateri učinki so boljši ali večje vrednosti. O tem nam more kaj povedati le neposredno dožemanje in zorenje vrednot, namreč naša vest v najširšem zmislu; obe predstavnici glavnih skupin ved: zgodovina in prirodoslovje nas ne moreta voditi pri tem poslu, ampak nam le podrejeno služiti. Vrednote, vzori in norme vežejo našo vest objektivno brez te ali one kavzalnosti, vendar pa samo zaradi tega še ne svobodno, dokler ni naša oseba aktivna pri tem. Prav slično pa velja vse navedeno za sociologijo, dasi o tem Veber v tej knjigi ne razpravlja, kakor bi se lahko skliceval na svojo »Etiko« (1923), v kateri pa je marsikaj drugače. Pisatelj išče in najde nove socialne edinice, kakor sta družba in država, a društva — saj živimo tako rekoč v času društev — ne omenja, dasi tvori v raznih oblikah močne socialne edinice, ki so po mojem mnenju vzporedno prirejene deloma liniji družina - narod, deloma slojni liniji. Vzrok je najbrž ta, da mu gre v prvi vrsti za socialnost države, v kateri pa najde zanimivo normativno podrejenost prej navedenim socialnim edinicam, če naj zasluži v resnici ime *d e m o k r a t i č n o s t i*, oziroma če hoče biti narodna in agrarna. Za zdravi razvoj, za pametno socialno sožitje namreč je država kot socialna zajednica neobhodno psihološko nujna in za pravi vzor take države velja zahteva, da je demokratična, narodna in agrarna hkratu. Le demokratična država vpoštevava v vsem obsegu notranjo strukturo svojega naroda ter se ravna in naj ravna po osnovni strukturi temeljnega sloja vseh slojev — zemljedelskega sloja. A med vsemi rasami v Evropi je slovanska rasa bolj ali manj ohranila osnovo zemljedelske duševnosti, zato je v idealni meri sposobna, zgraditi idealno državo, ki bi zares odgovarjala v najvišji meri vsem zahtevam človeške psihe. Z izkazom te možnosti pa je tudi podana smer njegove efektivne realizacije. Zato je Slovanstvo poklicano, odrešiti človeštvo socialno in politično, ker v svojem najglobljem bistvu stremi za mirom in srečo, torej za težnjo vsega sodobnega človeštva.

Kot zaključek tega (4.) poglavja razlaga pisatelj trojni pomen besede «agra- rizem» kot kmetško delo, kot teorijo tega dela in kot teorijo člo- v e k a, ki to delo opravlja, a v zadnjem pomenu tvori naravnost pravo socialno teorijo. Pa še četrti zmisel «agrarizma» je močen, namreč agrarizem kot sve- tovnno-življenski nazor, v katerega se razširi agrarizem kot temeljna socio- logija v historičnem, psihološkem in normativnem pogledu. Saj mora vsak, ki vpoštevava temeljne strani človeške duše, enako vpoštevati osnovne strani vsega vesoljstva sploh.

Temu svetovnemu in življenskemu naziranju posveti pisatelj zadnje poglavje, katero je v kratki in jedrnatih obliki posnetek vsega prejšnjega izvajanja, je nekak katekizem agrarizma. Začenja pa s teorijo o predmetih (predmetno teorijo), ki jo najkrajše imenujem predmetoslovje. Celokupnost vseh pojavov ali predmetov deli pisatelj na realne pojave, ki in kolikor iz k u s t v e n o bivajo ali ne bivajo, in na idealne pojave, ki in kolikor neizkustveno bivajo ali ne bivajo. Prvi pojavi, ki tvorijo realno vesoljstvo, so navežani na čas, drugi pa niso, so brezčasni ali bolje nadčasni, ker nimajo s časom sploh ničesar opraviti. Realno vesoljstvo pa zopet deli na dve polovici: v polovico fizičnih ali neduševnih, oziroma v polovico duševnih pojavov, ali kakor obi- čajno pravimo, v mrtvi svet in življenje. Vsaka izmed teh polovic pa zopet razpade na dve, in sicer prva na anorgansko in organsko sfero, druga pa v animalično in duhovno. Sam delim vse, o čemer sploh moremo govoriti, kar imenujem vesoljstvo, na svet biti ali bitnostni svet in na svet vrednot ali vrednotni svet. Prvi ima lastno bit, zato biva, in sicer na dva načina: realno in idealno. Realna bit realnega sveta se loči od druge, idealne, v trojni razliki; ona ima namreč realnost ali realiteto, je navezana na čas, je časovna in končno učinkuje vzročno ali kavzalno, ker je realna. Druga bit je idealna, kakor so števila, geometrični liki, relacije itd., ter je določena po svojevrstni biti, ki ni realna, ampak idealna, je nadčasna, nezavisna od vsake časovnosti, je neizpremenljiva ali stanovitna ter kaže idealiteto in ne kavzaliteto, kaže brezvzročnost. Realni svet je pa izkustveni ali zaznavni (manj srečno: čutni) in nadčutni (metafizični), ki je p r i n c i p i e l n o neizkustven (n. pr. duša, substanca, stvar na sebi itd.). Izkustveni svet pa razpade zopet v fizični in psihični, prvi v anorganski in organski, drugi v animalični in duhovni svet. Na drugi strani pa je svet vrednot, katerega Veber najbrž priklopi k idealnemu svetu, ker ga sploh ne imenuje, pa se vendar bistveno loči od idealnega zaradi tega, ker nima nobene biti, ampak le vrednost ali veljavnost. Vrednote imajo vrednost, veljajo, drže pozitivno ali negativno (namreč nevrednote). Tudi ta svet ni navezan na čas, oziroma bolje, je brezčasen ali večni. Če n. pr. ta ali ona vrednota velja, velja večno. Sevé se dado predmeti še z ozirom na druge vidike razvrstiti. Morda je bolj nazorna nastopna arhitektonika predmetov:

Tri vprašanja so Vebru pri tej razdelitvi metafizična, namreč odkod fizični svet, odkod animalični in odkod duhovni svet ali kulturni. Izkustvena duhovna sfera, katera je zavisna od animalične, kaže značaj metafizične pasivnosti ter kot taka zahteva dopolnitev v metafizični aktivni realiteti, ki je Bog. Če je pa v istini duhovna sfera v človeku pasivnega značaja, nastane vprašanje, kaj je s svobodno voljo. Tega vprašanja pa se Veber tukaj ni lotil ter ostane odprto. — Nazadnje pa našteva pisatelj štiri značilne zahteve slovanske politike, ki bi naj bila agrarna, naj posreduje med vzhodom in zahodom, naj ima pečat pravice in miru, naj bo mesijanska v socialno-političnem oziru!

To bi bila vsebina knjige z mojimi pripombami, ki delu ne jemljejo vrednosti; moj namen je bil le, vzbuditi nekaj več zanimanja za knjigo, vsaj v vrstah inteligence, kar delo po svoji aktualnosti v polni meri zasluži. Za širšo maso, zlasti še za naš zemljedelski sloj, pa bi ne bilo napačno, da bi «Kmetijska tiskovna zadruga», ki je izdala to knjigo, izdala še kratek miselni iznimek v docela poljudni obliki. Pisatelju pa čestitam na lepem uspehu ter sem mu odkrito hvaležen, da je znova na stežaj odprl svojo bogato zakladnico lepih misli.

Simon Dolar.

Rudolf Golouh: Kriza. Socialna drama v šestih slikah. Založba «Delavske politike» v Mariboru. 1927.

Socialna poezija ima pri nas že nekaj zgodovine. Od Stritarjeve estetizirane pesmi o delavcu preko močne Aškerčeve Rudarjeve pesmi o premogu nam je prinesla slovenska moderna župančičevo Dumo, Žebljarsko, Kovaško in Cankarjevega Hlapca Jerneja. Fran Albrecht je v Pesmih življenja zapel Bojne ritme proletarcev, Tone Seliškar v «Trbovljah» bridkosti in trpljenja sajastih bratov-rudarjev. Srečko Kosovel je zbral še neobjavljen cikel Rdeči atom, mladi Mile Klopčič — «Plamteče okove». To bi bila nekaka prema črta skozi socialno slovensko pesem v zadnjih štiridesetih letih.

A socialna poezija prav za prav ni šele plod moderne dobe. Le problemi so drugačni, ker je sistem družbe drugačen, nego je bil v starem ali srednjem veku. Francoska revolucija je uničila sistem fevdalizma, prej zapostavljeni, zatirani meščanski razred, ki je z gesli po svobodi, enakosti in bratstvu izvedel revolucijo v svoje osvobojenje, je prevzel mesto uničenega fevdalizma in zavladal je nov, meščanski sistem kapitalizma. Srednjeveška, fevdalna, neorganizirana produkcija se je morala umakniti stroju in novemu, napram fevdalizmu progresivnemu, revolucionarnemu načinu kapitalistične eksploatacije zemeljskih dobrin in delovne sile človekove.

Že v borbi s fevdalizmom in aristokratskim absolutizmom je nastopala nova literatura, ki je podpirala in oblikovala to borbo. Zato imamo v literarni zgodovini poglavja o nastopu meščanske literature, o njenem prospevanju in uveljavljanju vzporedno z uveljavljanjem meščanskega razreda. Takratna literatura je vsebovala socialno borbo meščanstva in fevdalizma. Beaumarchaisjev Figaro je z drzno nogo gazil moralo, privilegije, degeneriranost poznega fevdalnega plemstva in tako postal prva izrecna revolucionarna komedija meščanstva; torej socialna, ker se bavi s problemi takratne družbe.

Z zmago francoske revolucije je zmagalo meščanstvo, meščanska znanost (prosvitljenstvo) in meščanska umetnost. Zavladal je kapitalističen način produkcije, ki je pa kmalu pokazal svoje nasprotje v vedno bolj nastopajočem proletarijatu, v delovnem ljudstvu, ki mora nuditi temu sistemu svojo delovno silo v eksploatacijo. V dobi fevdalizma je revolucionarni meščan zavzel mesto gospodarja in izkoriščevalca, postal je moderni naslednik fevdalnega plemiča.

Socialni problem, socialni boj, ki se je bil prej med fevdalizmom in meščanstvom, se od tistih dob vrši med meščanskim in proletarskim razredom, med kapitalom in delom. Od zmage francoske revolucije do danes se je to nasprotje razvilo v popolno jasnost, v številne revolucije, na eni strani v vedno večjo centralizacijo kapitala, na drugi organiziranje delavnih množic. Borba se vrši in ta borba odmeva v vsej svetovni literaturi, ker življenje ni mogoče odrezati od umetnika ali človeka. Kakor literarni zgodovinarji srednjeveških literatur ločijo novo umetnost kot meščansko umetnost od fevdalne, tako se danes že govori o proletarski umetnosti v nasprotju z meščansko. Kar se je v prejšnjih desetletjih vršilo podzavestno, se vrši danes že v mnogem zavedno. V umetnosti je nastalo vprašanje tendence, to se pravi vprašanje borbe nove družbe, nove vsebine, ki nasprotuje vsebini sedanosti, tendence, ki se zoperstavlja dosedanji, od francoske revolucije kanonizirani tendenci. Borba fevdalizma in meščanstva je danes spremenjena v borbo meščanstva in proletarijata. Tudi umetnik skuša pregledati svoj položaj, ta na strani meščanstva, oni na strani proletarijata, tretji iščeč kompromisa, premostitve. Maksim Gorkij je v drami «Sovražniki» podal borbo teh dveh nasprotujočih si sil, ki sta si večno sovražni, večno se boreči med seboj, dokler ne zmaga ena. On veruje v zmago dela in drama izzveni v zaupanje bodočnosti novega razreda. Nedavno vprizorjena drama iz beraškega življenja, Leskovčeva «Dva bregova» — že v svojem naslovu priznava eksistenco dveh bregov, v delu samem pa nam pove avtor, da teče preko sveta mogočna reka, ki deli ves svet v dva bregova — v breg onih, ki imajo, in v breg onih, ki nimajo. Torej zopet diferenciacija družbe v dva razreda. Nelepo in neresnično bi bilo reči, da je to samo literatura, nekaj, kar nima z življenjem zveze, zakaj delo je narekovalo življenje. S tem seveda še ni rečeno, da je že najpopolnejši in najpristnejši umetniški izraz življenja, ki mu mora umetnik že po Shakespeareju držati zrcalo.

F. Albrecht je v «Proletarskem maju» (Pesmi življenja) kakor v «Spevu proletarcev» in «Bojnih ritmih» izstopil iz sebe, utonil v množici in iz pesnika govore vsi fisti, ki jih še ljudje niso čuli».

«Mi nismo odtod. Mi smo rušitelji
vsega, kar je: — kar uklepa srcé,
duhá in telo... Zato smo stvaritelji.
Mi smo graditelji Bodočnosti.» (Bojni ritmi.)

— — — — —
«Mi smo zarotniki, ki smo se v duši zakleli,
da ne poginemo, predno ne sine naš dan,
v gladi, v trpljenju zoreli, molče jekleneli,

— — — — —
mi smo pomlad, ki jo nosi orkan,
mi smo povodenj, ki bruha iz skal,
hoj na kolena, ti, Car Kapital.» (Proletarski maj.)

Tone Seliškar je šel dalje. Podal se je naravnost v rudarske kočé, v rudnike, in vsepovsod se srečava s trpečimi, sajastimi brati in sestrami, z njih otroki in onemoglimi starci, s «Sedmorojenčki», da na koncu zaključi svoje romanje s «Pesmijo revolucionarjev», s krikom in pozivom na borbo, da preženemo trpljenje in glad, da priborimo svobodo delovnih, preprostih ljudstev.

Hitimo zato,
revolucionarji,
potomci gorja,
tja gor,
na naš najvišji vrh, na Mount Everest.

(Konec prihodnjič.) — Bratko Krefc.

K R O N I K A

Opera. Razen Gjungjenčeve iz Beograda ter Horjana iz Varšave tokrat ni bilo pomembnejših gostovanj. Kot pozitivum moremo beležiti le Gjungjenčevo, ki je kot Madame Butterfly pokazala velik glasovni material ter dobro šolo. Tudi kreacija vloge po igralski strani je bila vseskozi premišljena ter podana za naše pojme skoro hiperjaponsko. Horjan je napravil name dojem začetnika, ki razpolaga s precejšnjim materialom, ne pa s šolo, še manj pa z dobrim okusom. Nastopil je v «Plesu v maskah». — «Čarobne piščali» v nekaterih novih zasedbah si še nisem mogel ogledati.

V proslavo petindvajsetletnice umetniškega delovanja mojstra Betteta so dali pod prav dobrim Neffatovim vodstvom Flotowa romantično opero «Marta» (Sejem v Richmondu). «Marta» je šibko, eklektično delo ter ga je ohranila na repertoarjih manjših odrov «prijazna» melodika, ki ji lahko sledi tudi najkomodnejša publika. Videti je, da privlačne sile nima več. Kajti kljub bombastičnim domislekom ter melodičnim frazam, preračunanim za ulico, zveni Flotowu orkester zelo, zelo revno. Mesto obogatitve v harmoniji ter instrumentaciji vidimo samo šablono, ki pa se še zdaleka ne dá primerjati kvalitativni višini njenih vzorov. Bogatega zakupnika Plumketta je podal Betteto mojstrsko v petju in v igri. Sploh je bila vsa premiera podana v tako slavnostnem razpoloženju kot redkokedaj kaka. Banovec se je tokrat izredno odrezal. Igralski vloga Lyonela ne nudi nič osobitega, ima pa hvaležne arije, po katerih je bil Banovec deležen priznanja na odprti sceni. Davidova je podala lady Harrieto Durham boljše kot smo pri njej vajeni. Potrudila se je. Tudi v izgovorjavi napreduje; v primeri z ostalimi pa ji do cilja manjka še precej. Medvedova kot Nancy je svoji vlogi popolnoma ustrezala. Njen nekoliko rezki glas je bil tukaj prav na mestu. Zelo dober je bil lord Tristan Mickelford, ki ga je kreiral Janko. Perko je kot sodnik zadovoljil.

Neprimerno več kot «Marta» nam je nudil Beethovnov «Fidelio», novo nastudiran v deloma novi zasedbi. Ravnatelj Polič, ki je opero dirigiral, je izbrusil orkester v detajle. Posebno fino nam je podal veliko overturo «Leonora III», ki je ena najlepših orkestralnih skladb ne le klasične dobe, ampak še danes. Naslovno vlogo je odpela Mitrovičeva naravnost genljivo. Kako občuteno je ustvarila veliko arijo v drugi sliki! Kako ekonomski je razpolagala s svojim krasnim glasom, da si je prihranila glavni register za sklepni del arije! Tako gradacijo, kot jo je dosegla Mitrovičeva v tej ariji, moremo mirno imenovati resnično stvaritev. Nепrecenljiva pevka za našo opero! Verdi, Puccini, Leoncavallo, Mozart, Beethoven, Prokoffjev — vse ji leži in vse podaja slogu primerno. Zelo rad bi jo slišal v koncertni dvorani z modernim sporedom. Florestana je podal Kovač z velikim razumevanjem ter z veliko ambicijo, le par sunkov v začetku drugega dejanja me je motilo. Tega bi se Kovač z malo več pozornosti lahko odvadil. Izboren je bil Rumpel